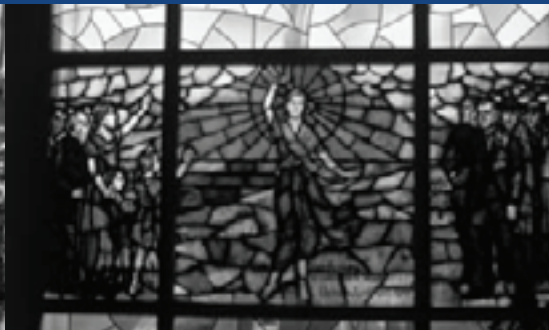

'In gedachten' Stolpersteine Raalte - 'In gedachten' Stolpersteine Raalte - 'In gedachten' Stolpersteine Raalte

Inleiding

Dit themaboekje gaat over herdenken en vieren. Over herinneringen aan de Tweede Wereldoorlog, een oorlog waarbij heel veel mensen zijn omgekomen. Je zult meer te weten komen over de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog bij jou in de buurt. Maar het gaat vooral over hoe wij hier tegenwoordig nog bij stil staan; door de vrijheid te vieren, door te herdenken en zo de herinneringen levend te houden.

Herdenken

We vinden het heel belangrijk om te herdenken. Maar wat betekent dat eigenlijk? Dan houd je de herinnering aan mensen die zijn omgekomen tijdens de oorlog levend. Nederland was op 5 mei 1945 helemaal bevrijd. Daarom vieren we elk jaar nog feest op die datum. Op 4 mei herdenken we de mensen die zijn omgekomen tijdens de oorlog. We zijn dan allemaal twee minuten stil.

Vaak herdenken we door een monument op te richten. Een monument is een standbeeld, gedenksteen of kunstwerk dat is gemaakt om te herinneren aan een persoon of aan een belangrijke gebeurtenis. Achter al deze gedenktekens gaan verhalen schuil. Ook ter herinnering aan de Tweede Wereldoorlog zijn veel monumenten gemaakt. Misschien ken jij een oorlogsmonument in de gemeente Raalte?

1. Waarom zijn er monumenten gemaakt?

2. Waarom herinneren we?

3. Vind jij dat belangrijk?

4. Moeten we een keer stoppen met het herdenken? Waarom wel of niet?

5. Hoelang denk je dat we nog moeten doorgaan met het herdenken van de oorlog? Zullen we dat over 50 jaar nog doen?

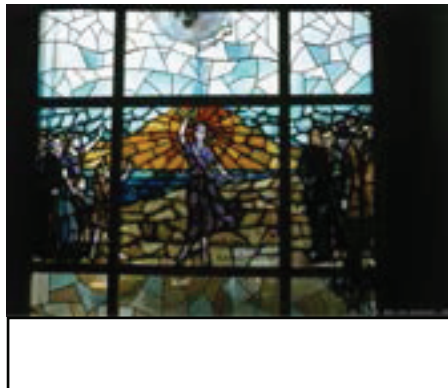
6. Zeker is dat we allemaal moeten werken aan vrede en vrijheid. Kun jij manieren noemen hoe wij de vrede kunnen bewaren? Denk klein, in de klas, en denk groot, in de wereld. Leg je antwoord uit.

Afbeelding 1: Synagoge Raalte

7. Ga naar de website www.4en5mei.nl. Op deze site kun je zoeken naar oorlogsmonumenten in jouw omgeving. Klik op 'zoeken' rechts bovenaan en vul 'Raalte' in.

Er zijn in de gemeente Raalte zeven oorlogsmonumenten die herinneren aan de Tweede Wereldoorlog. Noteer de naam of beschrijving van het monument bij de juiste afbeelding hieronder.

8. Kies één monument en vertel wat het monument verbeeldt. Beschrijf het monument aan iemand die het niet kan zien en benoem ook wie of wat hier herdacht wordt (vieren, herdenken of eerbetoon).

Herdenken in het bijzonder; Stolpersteine

Een bijzondere manier van herdenken is de Stolperstein (Duits voor 'struikelsteen'), die in Raalte op straat in de stoep te vinden zijn. In 1997 begon een Duitse kunstenaar (Gunter Demnig, 1947) met het leggen van deze stenen in Berlijn en op dit moment liggen er al ruim 40.000 stenen door heel Europa. Op deze stenen staan de namen van mensen (waaronder veel Joodse mensen) die door de Nationaal Socialisten (Nazi's) zijn gedeporteerd en vermoord. De struikelstenen liggen in de stoep voor het huis waar zij als laatste hebben gewoond. Zo worden deze mensen nooit vergeten. In 2014 zijn er in Raalte 13 struikelstenen geplaatst. Het zullen er in totaal 38 worden. Op de vierkante stenen, met een messing plaatje, staan gegevens over de persoon die is omgekomen.

9. Bekijk de foto van de Stolperstein van Elisabeth Lutraan (afbeelding 8). Welke gegevens worden er naast de naam van het slachtoffer op een Stolperstein vermeld?

Afbeelding 9: foto van de Stolperstein van Elisabeth Lutraan in Wierden, collectie Lutraan.

Stolpersteine maken

Plaatsen waar Stolpersteine worden gelegd in Raalte.

Almelosestraat 37

Roosje de Lange-de Lange,
Willem de Lange,
Ruben de Lange,
Rebecca de Lange,
marktstraat 28
Jacob (Jaap) de Lange,
Elisabeth Saartje de Lange-de Lange,
Mozes David de Lange,
David Mozes de Lange,
Nieuwstraat 16 (06 april 2014)

Jacob de Lange,
Frieda de Lange-Vogel,
Rosa Vogel-Simon,
Deventerstraat (Zandsteeg)

Nathan de Lange,

Brugstraat 38

David de Lange,
Cato de Lange-Coster,
Saul Jacob de Lange,
Jacob de Lange,
Stationsstraat 17 (06 april 2014)

Izak Lutraan,
Lena Lutraan-Pagrach,
Rachel Lutraan,
Stationsstraat 15 (06 april 2014)

Rachel Lutraan-Kesing,
Vrouwkje Lutraan,
Henriëtte Lutraan,
Enkstraat 20

Dina Zwarts-de Lange,
Benjamin Zwarts,
Willem Salomon Zwarts,
Leentje Zwarts,
Almelosestraat 27

Jacob Zwarts,
Berendina Zwarts Groenheijm,
Regina Zwarts,
Mozes Meijer Zwarts,
Almelosestraat 30

Salomon Philip Zwarts,
Beije Zwarts-de Lange,
Dina Zwarts,
Mozes Zwarts,
Herenstraat (06 april 2014)

Arthur Hurwitz,
Grete Hurwitz-Vogel,
Hans Hurwitz,
Hans Vogel,
Geb. 16-6-1903 Levern (D)
Geb. 24-8-1902 Rhaden (D)
Geb. 17-8-1936 Twistingen (D)
Geb. 3-4-1905 Rhaden (D)

Geb. 7-11-1863 Raalte,
Geb. 12-3-1900 Raalte,
Geb. 5-5-1904 Raalte,
Geb. 17-12-1906 Raalte,

Geb. 8-3-1898 Raalte,
Geb. 8-12-1907 Raalte,
Geb. 27-5-1931 Raalte,
Geb. 19-5-1933 Raalte,

Geb. 9-6-1896 Raalte,
Geb. 28-6-1900 Rhaden (D),
Geb. 18-10-1873 Sulingen (D),

Geb. 24-10-1869 Raalte,

Geb. 4-8-1878 Raalte,
Geb. 10-3-1874 s'Gravenland,
Geb. 8-12-1907 Raalte,
Geb. 30-6-1909 Raalte,

Geb. 24-3-1887 Raalte,
Geb. 10-3-1884 Holten,
Geb. 30-1-1922 Raalte,

Geb. 1-12-1851 Amsterdam,
Geb. 2-3-1890 Raalte,
Geb. 2-9-1898 Raalte,

Geb. 1-12-1861 Raalte,
Geb. 13-6-1899 Raalte,
Geb. 28-8-1905 Raalte,
Geb. 20-10-1906 Raalte,

Geb. 2-12-1890 Raalte,
Geb. 22-4-1890 Amsterdam,
Geb. 9-8-1922 Raalte,
Geb. 12-3-1928 Raalte,

Geb. 28-2-1896 Raalte,
Geb. 23-12-1903 Raalte,
Geb. 30-3-1928 Raalte,
Geb. 30-1-1930 Raalte,

Vermoord 14-5-1943 Sobibor.
Vermoord 28-2-1943 Auschwitz.
Vermoord 7-7-1942 Mauthausen.
Vermoord 9-7-1943 Sobibor.

Vermoord 31-1-1943 Auschwitz.
Vermoord 12-10-1942 Auschwitz
Vermoord 12-10-1942 Auschwitz
Vermoord 12-10-1942 Auschwitz

Vermoord 28-2-1943 Auschwitz
Vermoord 29-10-1942 Auschwitz
Vermoord 29-10-1942 Auschwitz

Vermoord 14-5-1943 Sobibor

Vermoord 21-5-1943 Sobibor
Vermoord 21-5-1943 Sobibor
Vermoord 30-4-1943 Auschwitz
Vermoord 30-4-1943 Auschwitz

Vermoord 12-2-1943 Auschwitz
Vermoord 12-2-1943 Auschwitz
Vermoord 31-1-1944 Auschwitz

Vermoord 16-4-1943 Sobibor
Vermoord 12-10-1942 Auschwitz
Vermoord 11-6-1943 Auschwitz

Vermoord 4-5-1943 Vught
Vermoord 31-3-1944 Mid. Europa
Vermoord 31-1-1943 Auschwitz
Vermoord 9-7-1943 Sobibor

Vermoord 12-10-1942 Auschwitz
Vermoord 12-10-1942 Auschwitz
Vermoord 16-7-1943 Sobibor
Vermoord 12-10-1942 Auschwitz

Vermoord 28-2-1943 Auschwitz
Vermoord 29-10-1942 Auschwitz
Vermoord 29-10-1942 Auschwitz
Vermoord 29-10-1942 Auschwitz

Vermoord 28-2-1943 Auschwitz
Vermoord 17-9-1942 Auschwitz
Vermoord 17-9-1942 Auschwitz
Vermoord 28-2-1943 Auschwitz

**Lijst met 38 Joodse oorlogsslachtoffers Werkgroep Stolpersteine Raalte. Anton Heijmerikx.*

Je ziet op de vorige bladzijde een lijst met namen van de weggevoerde en vermoorde Joodse mensen uit Raalte. Voor deze personen zijn in 2014 in Raalte deels Stolpersteine gelegd.

10. Kies één persoon van de lijst en maak voor hem of haar een Stolperstein in de tekening hieronder. Let goed op wat er op een steentje moet staan. Gebruik hiervoor het voorbeeld van de Stolperstein op pagina 4 en de tekst over de Stolpersteine.

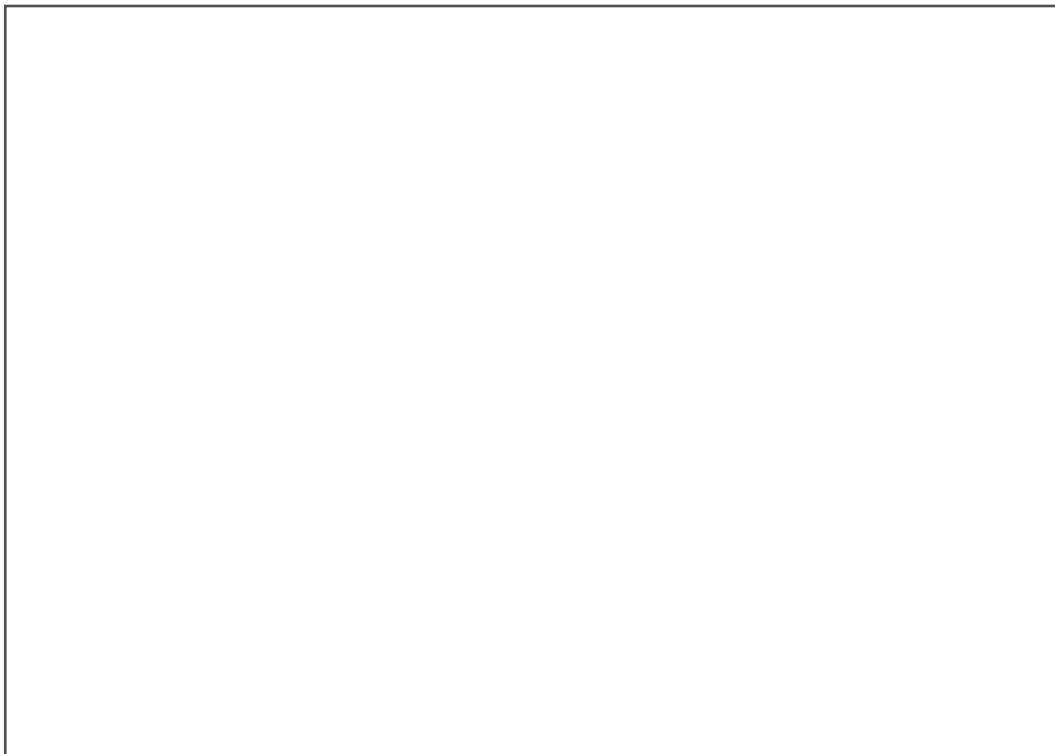
11. Leg hieronder uit voor wie je de Stolperstein hebt gemaakt en waarom je juist deze persoon hebt gekozen.

Herdenken in het bijzonder: Joodse Begraafplaats

In Raalte bestaat nog steeds de Joodse begraafplaats. Deze begraafplaats werd in 1830 in gebruik genomen. Hij ligt erg verscholen aan de van der Wijckstraat met een toegangspad vanaf de Oude Molenweg in Raalte. Er staan 36 grafstenen. De begraafplaats is in 2000 gerestaureerd en wordt bijgehouden door de gemeente Raalte.

De 38 omgekomen joodse Raaltenaren hebben geen eigen grafsteen op deze begraafplaats. De grafstenen die hier nog staan zijn vooral van mensen die voor de Tweede Wereldoorlog zijn gestorven. De Raalter Joodse oorlogsslachtoffers worden herinnerd door middel van de gedenkzuil die in 2009 is geplaatst door de naastgelegen katholieke basisschool de Korenbloem.

12. Kies één van de joodse oorlogsslachtoffers uit Raalte van de lijst hiervoor. Maak voor hem of haar een eigen monument. Teken deze in het bijbehorende vak.

Afbeelding 10: Joodse begraafplaats met zui , foto Anton Heijmerikx

Afbeelding 11: Elisabeth, Rachel, David en Gesina Lutraan, kinderen van Izak en Lena Lutraan-Pachrach, collectie Lutraan

Gezin Lutraan

Je ziet een foto met vier Joodse kinderen. Dit zijn Elisabeth, Rachel, David en Gesina Lutraan, de kinderen van Izak en Lena Lutraan-Pachrach.

Bekijk ook de tekst (stamboom) hieronder met informatie over het gezin Lutraan.

DAVID LUTRAAN, geboren Raalte, Overijssel ca. augustus 1914, overleden/be-graven Raalte, Overijssel maandag 21/woensdag 23 juni 1915. Deze David overleed al op jonge leeftijd en staat daarom niet op de foto.

GESINA LUTRAAN, geboren Raalte, 11 februari 1918, overleden Auschwitz, 03 september 1943 (25 jaar oud), getrouwd/relatie JOSEPH WALVISCH, geboren Amsterdam, Noord-Holland donderdag 04 november 1920, diamantbewerker, overleden Auschwitz, 31 maart 1944 (23 jaar oud). Uit deze relatie een dochter Rosette geboren 25 juni 1943 te Westerbork, zij overleed op 3 september 1943 Auschwitz.

DAVID LUTRAAN, geboren Raalte, Overijssel zaterdag 24 januari 1920, overleden /gecremeerd Zwolle, Overijssel vrijdag 12/woensdag 17 maart 1999. David is gedeporteerd naar Westerbork, samen met zijn ouders. Zij zijn op 9 februari 1943 van Westerbork naar Auschwitz gedeporteerd en kwamen daar aan op 11 februari 1943. Daar zijn zij gescheiden, en heeft hij van zijn familie nooit meer iets vernomen. Zelf kwam hij via verschillende concentratiekampen na de oorlog weer terug in Raalte.

RACHEL (SJELLIE) LUTRAAN, geboren Raalte, Overijssel 30 januari 1922, overleden Auschwitz, 31 januari 1944 (22 jaar oud). Zij was gehandicapt en doofstom. Ze ging te Amsterdam naar school, de J.C.Ammanschool voor onderwijs aan dove kinderen van alle religies en uit alle bevolkingsgroepen. Ze is in Raalte uitgeschreven naar Amsterdam op 16 mei 1931. Volgens een brief van David Lutraan aan het Nederlandse Rode Kruis waarin informatie staat over zijn ouders en zussen, zouden Rachel en Betje vanuit Vught zijn vertrokken naar een onbekende bestemming in Duitsland rond april 1944.

ELISABETH LUTRAAN, geboren Raalte, Overijssel 3 augustus 1923, dienstmeisje, overleden Auschwitz, 31 januari 1944 (20 jaar oud). Opgepakt in Wierden, gedeporteerd naar Westerbork en omgebracht in Auschwitz. Volgens de brief van David Lutraan, zouden Rachel en Betje vanuit Vught zijn vertrokken naar een onbekende bestemming in Duitsland rond april 1944. De werkelijkheid was, dat zij vanuit Westerbork zijn weggevoerd. Elisabeth is in Wierden opgepakt bij de joodse familie de Haas waar zij als dienstmeisje werkzaam was.

Stamboom gezin Lutraan: Anton Heijmerikx

Je ziet een deel van de stamboom van het gezin Lutraan; vijf kinderen. De onderstaande vragen gaan alleen over de vier kinderen op de foto, Gesina, David, Rachel en Elisabeth.

13. Één van hen heeft de oorlog overleefd, de anderen niet. Wie heeft de oorlog overleefd?

14. Hoe heeft deze persoon de oorlog overleefd?

15. De foto is gemaakt rond 1925. Wat valt je op aan de kleding? Noem twee verschillen met de kleding die jij draagt.

Afbeelding 12: Klassenfoto Openbare Lagere School aan de Schoolstraat Raalte ca. 1927-1930, collectie Lutraan

2 Elisabeth Lutraan	10 Chelly Lutraan (niet)
3 Rachel Lutraan	11 meester Johan Busser
9 David Lutraan	20 Gezina Lutraan

Afbeelding 13: Houten bord 'Verboden voor Joden'. Deze hingen op diverse plekken in en rond Raalte. Collectie Dhr. H Boerdam.

Op de schoolfoto zie je de vier kinderen van Lutraan en niet Chelly Lutraan. Deze foto is genomen circa 10 jaar vóór het begin van de Tweede Wereldoorlog. De Openbare Lagere School was een gemengde school waar zowel jongens als meisjes les kregen. Bovendien zie je dat de Joodse kinderen van Lutraan met niet-Joodse kinderen op school zitten. Vanaf 1941 veranderde dit. Er werden allerlei Anti-joodse maatregelen ingevoerd die de Joodse mensen beperkten in hun vrijheid. Zo mochten zij onder andere niet meer naar zwembaden, niet meer in parken komen, moesten zij een Jodenster dragen en mochten zij niet meer naar een gewone school. Er werden speciale Joodse scholen opgericht, omdat Joodse kinderen vanaf dat moment uitgesloten werden van algemeen onderwijs.

16. Bekijk de schoolfoto. Hoe weet je dat deze schoolfoto niet tijdens de oorlog is gemaakt? Leg uit waaraan je dat kunt zien.

17. Waaraan kun je zien dat dit een oude foto is? Noem twee kenmerken.

18. Hoe zou jij het vinden als je met jouw vrienden naar het zwembad ging en alleen jij mocht het zwembad niet in?

19. We noemen dit ook wel discriminatie. Zoek het woord discriminatie op (in een woordenboek of overleg met een klasgenootje) en leg uit wat het betekent.

Voor David, Gesina en Elisabeth zijn geen struikelstenen in Raalte geplaatst. David heeft het overleefd, voor Gesina en Elisabeth was niet Raalte de laatste woonplaats. Gesina's laatste woonplaats was Amsterdam, voor Elisabeth was dat Wierden. De Stolperstein voor Elisabeth ligt in Wierden (zie afbeelding op bladzijde 3). Voor Rachel en voor haar ouders is wel een Stolperstein in Raalte geplaatst, deze ligt in de stoep aan de Stationsstraat 17 in Raalte.

Het verhaal van Joela (Julia) de Lange, onderduiken en overleven

Op deze klassenfoto uit circa 1920 staat een bijzonder Joods meisje, Joela (Julia) de Lange (het meisje links onderaan naast het bord, met de donkere lange golven-de haren en het witte schort aan). Joela was dochter van Louis de Lange en Bertha de Lange – De Witte. Als één van de weinige joodse burgers in Raalte hebben zij alle drie de oorlog overleefd. Joela was geboren op 21 januari 1912 en was toen de foto werd gemaakt ongeveer 8 jaar oud. Uiteindelijk is zij net voor het uitbreken van de oorlog, in 1938 getrouwd met een marechaussee Koenraad Jan Heijmans (militaire politie) die omkwam aan het einde van de oorlog als verzetsman. In de oorlog, in 1943, kregen zij een dochter, Berthy. Joela en haar dochter overleefden de oorlog door onder te duiken in Roden. Haar ouders doken onder, eerst aan de Schoonheetensweg en later in de omgeving van de Krieghuusbelten aan de Raarhoeksweg in Raalte. Uiteindelijk werd Joela met haar dochter alsnog opgepakt op 4 januari 1945 en op 6 januari 1945 naar Westerbork gebracht. Daar verbleven zij totdat het kamp op 12 april 1945 werd bevrijd. Joela overleed in Amsterdam op 14 juli 1992 op 80-jarige leeftijd.

20. Waarom moesten Joela en haar ouders eigenlijk onderduiken?

21. Joela is inmiddels overleden. Als ze nog in leven was en je zou haar kunnen ontmoeten, wat zou je haar dan willen vragen? Leg ook uit waarom je dit wilt weten.

Mijn vraag: _____

Ik wil dit graag weten omdat: _____

22. Vraag aan je ouders of er nog mensen zijn in jouw nabije omgeving die de oorlog hebben overleefd. Misschien jouw opa of opa wel. Bedenk wat je hem of haar zou willen vragen. Probeer de vraag ook te stellen en schrijf het antwoord op de vraag erbij.

Mijn vraag: _____

Antwoord: _____

Afbeelding 14: Klassenfoto met Joela (Julia) de Lange, circa 1920, collectie Heijmans

Afbeelding 15: Kamppak, collectie dhr. H. Boerdam

De andere verhalen

Het overlevingsverhaal van Joela en haar ouders is eigenlijk een uitzondering. Bijna alle Joodse mensen (maar ook andere bevolkingsgroepen zoals Sinti, Roma, homoseksuelen en Jehova's Getuigen), uit Raalte en uit heel Europa hebben de Tweede Wereldoorlog niet overleefd.

Je ziet hier een kamppak uit één van de bekendste concentratiekampen. Het is een ongebruikte blouse en een gebruikte broek. Dit pak en het concentratiekamp waar het vandaan komt is in de geschiedenis het meest bekend geworden, mede door films. De meeste Joodse slachtoffers uit Raalte zijn in het desbetreffende concentratiekamp omgekomen. Naast concentratie- of vernietigingskampen waar mensen vermoord werden bestonden er ook andere soorten kampen: werkkampen, interneringskampen, reserveringskampen en verzamel- en doorgangskampen.

23. Wat is een concentratiekamp? Tip: woordenboek of klasgenootje.

24. Het pak van de foto is gedragen in vernietigingskamp Auschwitz. Waarom is het belangrijk dat het bewaard is gebleven, denk je?

25. Ook in Nederland hebben een aantal kampen gestaan. Noem één kamp dat in Nederland heeft gestaan en geef aan wat voor soort kamp dit was (vernietigingskamp, werkkamp, interneringskamp, reserveringskamp, verzamel- en doorgangskampen). Zoek de begrippen op in een woordenboek.

Verwerkingsopdrachten

Een woordweb is een verzameling woorden die te maken hebben met het onderwerp. Het onderwerp, in dit geval het thema 'Stolpersteine', staat in het midden. Daaromheen komen alle woorden waarvan jij vindt dat ze bij dit onderwerp horen. Het themawoord en een paar woorden zijn al voor gedaan

1. Vul het woordweb verder in met minimaal 10 woorden.

2. Weet jij wat deze woorden of termen betekenen? Zet jouw uitleg achter de term.

Struikelsteen: _____

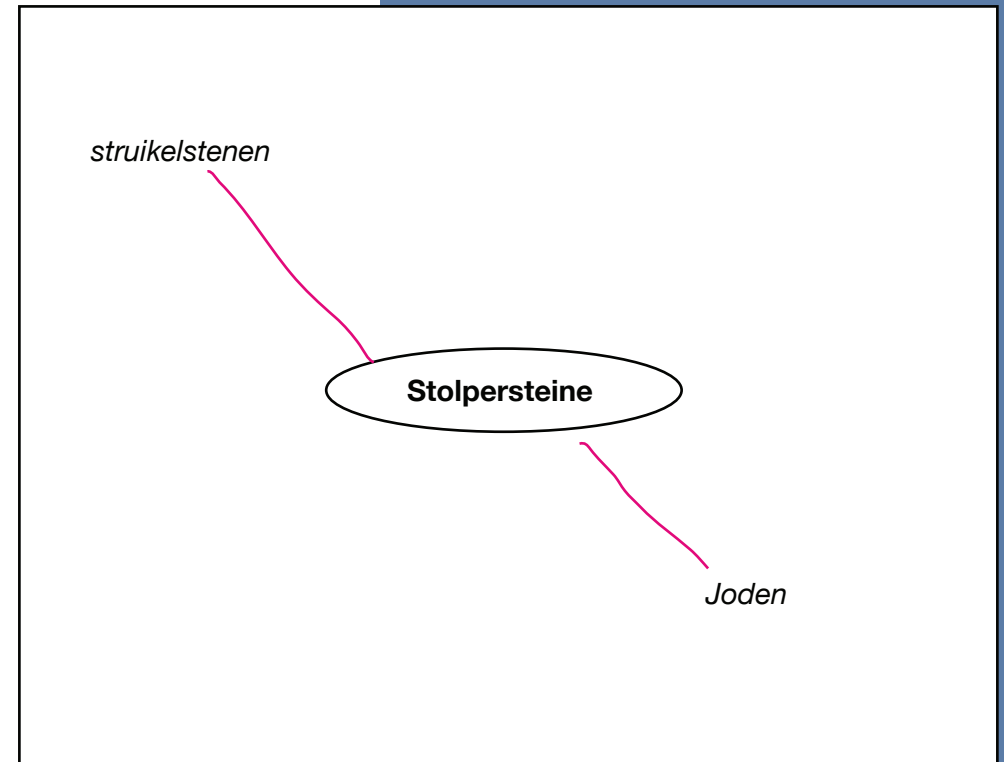
Werkkamp: _____

Monument: _____

3. In dit themaboekje vind je verschillende foto's en andere bronnen. Welke vind je het meest bijzonder en waarom?

Onderzoeksofdracht

4. Zijn er in jouw woonplaats in de gemeente Raalte straten of pleinen vernoemd naar verzetsstrijders of die verwijzen naar andere gebeurtenissen die te maken hebben met de Tweede Wereldoorlog? Schrijf ze op en zoek uit wie de persoon was en welke betekenis hij of zij had of om welke gebeurtenis het gaat. Onderzoek minimaal twee straten of pleinen met bijbehorende gegevens

Woordweb

Fietsroute Stolpersteine Raalte

Hieronder staat een lijst van locaties (A t/m N) die ofwel een belangrijke rol hebben gespeeld in de Tweede Wereldoorlog in Raalte, of waar een Stolperstein voor is gelegd of gelegd zal gaan worden. Het is een opzet voor zelf samen te stellen fietsroute. Er is al een basis gegeven voor de fietsroute, je kunt alleen de basisroute fietsen of je vult hem aan met de mogelijke andere locaties.

Opdracht

1. Maak een lijst van de locaties die jij interessant vindt om te gaan bekijken. De basisroute bestaat uit locatie A, F, H en M. De juf of meester geeft aan met hoeveel plekken jij de lijst moet aanvullen. Zoek de plekken op, op een kaart van de omgeving. Maak er daarna zelf een logische fietsroute van.
2. Bij elke locatie die je in de fietsroute hebt opgenomen moet je een vraag bedenken voor jouw klasgenoten. Gebruik hiervoor de themaboekjes over de oorlog in de gemeente Raalte. Voor de basisroute (locaties A, F, H en M) staan de vragen staan al vast. Bedenk nieuwe vragen bij de door jouw gekozen locaties.
3. Ga met de klas fietsen. Kies één van de gemaakte routes of een combinatie van meerdere gemaakte routes. Beantwoord individueel of met de klas de vragen die bedacht zijn.

Lijst met locaties:

A: Joodse begraafplaats: hoek Van der Wijckstraat, ingang Oude Molenweg

B: Hoek Deventerstraat-Kastanjelaan, nabij kapper Schuurman (vroeger Zandsteeg A 410)

C: Brugstraat 38

D: Almelosestraat 37

E: Almelosestraat 27

F: Almelosestraat 30

G: Marktstraat (ingang parkeergarage)

H: Enkstraat 20

I: Herenstraat-Herenhof (was Schwartegangetje) (steen tussen nr. 6 en 8)

J: Nieuwstraat 19

K: Stationsstraat 15

L: Stationsstraat 17

M: Synagoge, stationsstraat 21

N: Oorlogsmonument Raalte, Zwolsestraat

Vragen

1. Lees de tekst in het themaboekje over de Joodse begraafplaats. Bekijk de begraafplaats vanaf het hek. Wat valt je op aan deze begraafplaats?

2. Maak van drie huizen waar Stolperstein liggen of nog komen te liggen, een foto. Schrijf de gegevens op van de Joodse mensen waarvoor een struikelsteen is geplaatst of wordt geplaatst aan de hand van de lijst op pagina 4. Er zijn 11 adressen waar een Stolpersteine ligt of komt te liggen, dus je kiest zelf de voor jou bijzondere plekken uit (keuze uit B t/m L). Geef ook aan waarom jij nu juist deze drie locaties hebt uitgekozen (door de ligging, door de leeftijd, de naam of door iets anders). Leg je antwoord uit.

3. Je komt langs Almelosestraat 30 waar de familie Zwarts heeft gewoond, Salomon Philip, Betje, Dina en Mozes. Betje schreef vanuit kamp Westerbork een brief (de brief zelf is te bekijken in het themaboekje 'dagelijks leven') een week nadat zij uit Raalte waren vertrokken. Zij zijn alle vier omgekomen in concentratiekamp Auschwitz. Bekijk de foto van het gezin Zwarts. Hoe oud zijn Dina en Mozes geworden? Tip: gebruik de gegevens op de lijst op pagina 4.

4. In de stoep bij Enkstraat 20 zullen vier Stolpersteine gelegd worden voor het gezin Zwarts – De Lange. Zij zijn allen op een andere plaats omgekomen, drie in een concentratiekamp, één van hen ergens anders. Noem de vier plekken waar ze zijn omgekomen.

Afbeelding 16: Betje Zwarts - De Lange met haar twee kinderen

5. Je komt langs de oorspronkelijke synagoge van de Joodse gemeenschap aan de Stationsstraat in Raalte. Wat is een synagoge?

6. Waaraan kun je nog zien dat dit gebouw herinnert aan de Joodse geschiedenis?

7. Mijn vraag bij locatie: _____

8. Mijn vraag bij locatie: _____

9. Mijn vraag bij locatie: _____

10. Mijn vraag bij locatie: _____

Dit boekje is onderdeel van het lespakket 'Oorlog in Overijssel – Raalte'

Het lespakket bestaat uit zes themaboekjes, met de thema's:

- Dagelijks leven in de gemeente Raalte
- Joods leven in de gemeente Raalte
- Luchtverkeer in de gemeente Raalte
 - Verzet in de gemeente Raalte
- 'In gedachten' Stolpersteine Raalte
- Oorlog in Heino, Laag Zuthem en Lierderholthuis

